

SU ÜRÜNLERİ VE KÜLTÜR BALIKÇILIĞI

Türkiye kültür balıkçılığı için uygun iç sulara, tatlı sulara ve denizlere sahiptir. Kültür balıkçılığının geleceği tahminlerin ötesinde bir önem arz etmektedir. Dünyanın üçte ikilik kısmı denizlerle kaplıdır ve bu alanlarda avcılık yoluyla 93.7 milyon ton üretim yapılmaktadır. Yetiştiricilik yoluyla elde edilen ürün miktarı da 48.4 milyon tona ulaşmıştır. Bunun büyük bir kısmı Çin' de elde edilmektedir.

Türkiye' de su ürünleri sektörü ve ekonomisi son 20 yılda önemli gelişmeler göstermiştir. Üretim üç kat artmış, avcılık filoları modern av araç gereçleriyle donatılmış kültür balıkçılığı hızla gelişmiştir. Ancak ülkenin mevcut potansiyeline göre, üretim ve kişi başına tüketim yetersizdir. Denizlerdeki balık üretiminin yüzde 80' inden fazlasını Karadeniz' den elde edilmektedir. Marmara'da yüzde 10, Ege'de yüzde 4-5, Akdeniz' de ise yüzde 2 üretim gerçekleşmektedir. Avcılıkta yaklaşık yüzde 80-90' lık yükü taşıyan Karadeniz' deki av stoklarının durumu ise bilinmemektedir. Mevcut stok bilinmediğinden aşırı avlanma sonucu bazı seneler üretimde düşüşler yaşanmaktadır.

Su ürünlerinde ilk akla gelen balıklar olsa da denizler, tatlı su gölleri ve akarsulardan elde edilen tüm ürünlerin ortak adı " su ürünleri " dir. Su ürünleri başlıca üç grupta incelenmektedir. Balıklar, yumuşakçalar (midye, istiridye vb.) ve eklembacaklılar (istakoz,yengeç vb.)Bir diğer su ürün grubu da bitkisel ürünler oluşturmaktadır. Ancak bitkisel ürünlerin üretim miktarları ve ticareti hayvansal ürünler kadar değildir. Bu nedenle istatistiklerde genellikle ayrı bir grup olarak incelenmektedir.

Su ürünleri iki yöntemle üretilmektedir. Avcılık ve yetiştiricilik (kültür balıkçılığı). Üretimin büyük bir kısmı avcılık yoluyla olmaktadır. Ancak; kültür balıkçılığının toplam su ürünleri üretimi içindeki payı sürekli artmaktadır. Bunun en önemli nedeni okyanuslardan avcılık yoluyla elde edilebilecek ürün miktarının artık çok fazla artırılamamasıdır. Ayrıca okyanuslarda kıyıları olmayan ülkeler için su ürünleri üretiminde en önemli çıkış yolu kültür balıkçılığıdır.

Dünyada avcılık yoluyla üretimde önemli bir paya sahip ülkelerin tamamının okyanus kıyılarında sınırları bulunmaktadır. En büyük üretici 11 ülke toplam üretimin yüzde 71' ini avcılıkla, yüzde 89' ununu da yetiştiricilik yoluyla elde etmektedirler.

Türkiye, bu açıdan bakıldığında okyanuslara kıyısı olmadığı için üretimde ve ticarete söz sahibi değildir.Ancak Karadeniz gibi oldukça verimli bir denize kıyısı olması nedeniyle kendi durumundaki ülkelere göre şanlıdır. Ayrıca uzun kıyı şeridi sayesinde de konusunda önemli imkanlara sahiptir.

Türkiye' de üretim durumu

Balıkçılık , ülkemiz tarım sektörünün dört alt sektöründen birisi olup, insan beslenmesine katkısı, sanayi sektörüne hammadde sağlaması, istihdam imkanı oluşturması ve yüksek ihracat potansiyeline sahip bulunması gibi sebeplerden dolayı önemli bir konuma sahiptir. Ancak su ürünleri sektörü gerek tarım ve gerekse milli ekonomimizde henüz yeterli düzeyde bir yer tutmamaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili ve zengin iç su kaynaklarına sahip ülkemizde, mevcut potansiyelin değerlendirilmesi halinde bu payın giderek artacağı ise bir gerçektir. Bu nedenle su ürünleri üretimi ile ilgili faaliyetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Tüm Dünya ülkelerinde ve ülkemizde giderek artan nüfus ve buna paralel olarak ortaya çıkan protein açığını kapatmak ve ayrıca milli menfaatlerimizin korunmasını sağlamak amacıyla deniz ve iç sularımızdaki su ürünleri stoklarının muhafazası, uygun av potansiyelinin belirlenmesi, ekonomik değeri yüksek su ürünlerinin modern teknoloji uygulamalarıyla üretiminin artırılması, sürdürülebilir bir balıkçılık için zorunlu görülmektedir.

Üç tarafı denizlerle çevrili, 8333 km kıyı uzunluğuna sahip olan ülkemizde, yaklaşık 25 milyon hektar kullanılabilir su ürünleri üretimine uygun alan bulunmaktadır. İç su kaynaklarımızın sayısı sulama ve enerji amacıyla yapılan göletlerin sayısına bağlı olarak her geçen gün artmaktadır. Halen 200 adet doğal, 243 adet baraj gölü ve 750 adet sulama göleti olmak üzere toplam 1193 adet iç su kaynağı bulunmaktadır. Ayrıca 177.714 km uzunluğundaki nehirlerimizin yanında yetiştiriciliğe müsait olan ve şu anda üzerinde yetiştiricilik yapılan pek çok su kaynağımız dikkate alındığında, bu potansiyelin ne denli büyük olduğu görülmektedir. Mevcut kaynaklarımızın rasyonel bir şekilde kullanılması halinde başta yetiştiricilik olmak üzere elde edilecek üretim, artan nüfusumuzun protein ihtiyacının karşılanması, yeni istihdam imkanlarının yaratılması ve ihracatımızın desteklenmesi açısından, büyük katkılar sağlayacaktır.

Ülkemizde balıkçılık

Ülkemiz, balık yetiştiriciliğine elverişli, kaynakları zengin olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu kaynakların rasyonel bir şekilde kullanılması halinde yetiştiricilik yoluyla yapılan üretim sayesinde ekonomiye önemli bir katkı sağlanmış olacaktır. Hazinesinin veya Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün mülkiyetinde veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan baraj, göl, dalyan, voli yerleri ile deniz yüzeyleri, nehirler ve nehir ağızlarındaki su ve av yerleri ile deniz ve iç sulardaki su ürünleri istihsal hakkının kiraya verilmesi işlemleri 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu çerçevesinde Bakanlık İl Müdürlükleri kanalıyla yapılmaktadır.

Bölgelere ve türlerine göre balık üretimi (ton)

Türler	D.Kr.deniz	B.Kr.deniz	Marmara	Ege	Akdeniz	Toplam
Hamsi	186.173	79.896	20.279	8.652		295.000
Lüfer	911	11.398	7.530	1.841	320	22.000
İstavrit (kraça)	2.406	3.313	8.831	1.177	673	16.400
Sardalya		65	3.684	7.068	1.183	12.000
İstavrit (Karagöz)	321	3.173	7.514	399	193	11.600
Kefal	1.751	1.690	1.760	4.425	1.104	11.000
Mezgit	4.414	2.648	808	47	83	8.000
Bakalorya	107	145	11.662	5.652	614	7.500
Çaça	5.775	----	247	3	---	6.025
Palamut-Torik	1.924	3.015	457	335	269	6.000
Orkinos	---	----	132	198	2.970	3.300
Kolyoz	---	37	339	766	338	1.480
Barbunya	377	129	282	345	267	1.400
Tirsi	60	6	240	719	75	1.100
Tekir	14	553	220	209	54	1.050
Levrek	7	10	121	500	62	700
Vatoz	208	743	81	30	38	540
Dil-Pisi	----	1	41	188	180	410
Köpek Balığı	29	155	85	71	60	400
Uskumru	----	4	215	127	4	350
Kalkan	93	126	78	3	----	300
Diğerleri	507	553	1.335	4.889	2.879	11.256
TOPLAM	243.417	97.595	46.137	40.242	14.299	441.690

Diğer ekonomik türlerin bölgelere göre üretimi

Türler	D.Kr.deniz	B.Kr.deniz	Marmara	Ege	Akdeniz	Toplam
Akivades	2.797	16.895	----	8	----	19.700
Akivades	4.738	762	----	----	----	5.500
Karides	----	18	4.059	1.098	825	6.000
Midyeye	----	4.050	----	2.430	1.625	8.100
Deniz Anası	----	----	2.400	----	1.600	4.000
Ahtapot	----	----	----	562	188	750
Tarak	---	----	1.106	194	---	1.300
Mürekkep B.	---	----	----	225	560	785
Kalamar	---	----	----	202	248	450
Yengeç	----	----	----	----	160	160
İstiridyeye	----	----	45	24	51	120
Diğerleri	1	----	36	32	22	57
TOPLAM	7.536	21.725	7.646	4.767	5.274	46.948

20 Nisan 2000 tarihinde Bakanlar Kurulunda alınan kararlar gereğince, denizlerdeki su ürünleri potansiyel alanlarının ülke çevre düzeni planlarına işlenmesi çalışması Tarım ve Köyişleri Bakanlığı koordinatörlüğüne verilmiştir. Bu kapsamda denizde su ürünleri potansiyel alanlarının tespit edilerek, kullanım alanlarının belirlenmesi ve denizlerimizden istifade eden diğer kurum ve kuruluşlar ile sektörler arasında ortak kıyı kullanımının sağlanması amacı ile Çevre Düzeni Planları yapılmaktadır.

Karadeniz' de balık yetiştiriciliği

Karadeniz balık avcılığının en yoğun olduğu denizimizdir. Ancak son yıllarda balık stoklarında önemli düşüşler olması nedeniyle Karadeniz' de deniz balıkları yetiştiriciliğinin geliştirilmesi gündeme gelmiştir.

Bu kapsamda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile JICA (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı) arasında 1997 yılında yapılan anlaşma gereği, Trabzon Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü bünyesinde "Karadeniz'de Balık Yetiştiriciliğini Geliştirme Projesi" devreye sokulmuştur.

Anlaşma gereği, Araştırma Enstitüsü Müdürlüğünde bu proje kapsamında, "Kalkan Balığı Üretim Projesi" başlatılmıştır. 1997 yılında başlayan proje çalışmaları ile, Kalkan balığı üretim tekniklerinin geliştirilmesi, üretilen yavru Kalkanların bir kısmının doğal stokları takviye etmek amacıyla markalanarak Karadeniz'e bırakılması, bir kısmının ise yetiştiricilik amacıyla özel sektör yatırımcılarına yönlendirilmesi hedeflenmiştir.

Balıklandırma faaliyetleri

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, içsu kaynaklarının özellikle göl, gölet ve akarsuların uygun türlerle balıklandırılması konusunda önemli çalışmalar yapmaktadır. Baraj gölleri ise D.S.İ Genel Müdürlüğü tarafından uygun balık türleri ile balıklandırılmaktadır.

Balıklandırma çalışmaları ile su ürünleri yönünden iç su kaynaklarımızın rasyonel bir şekilde değerlendirilmesi, zengin bir protein kaynağı olan balığın gıda olarak insanlara daha fazla sunulmasını sağlamak üzere, Antalya/Kepez Su Ürünleri Üretme İstasyonu Müdürlüğünde üretilen Aynalı Sazan, Pullu Sazan ve Alabalık yavruları ile rezervuarların özelliklerine göre balıklandırma çalışmaları yapılmaktadır.

Su Ürünleri İstatistikleri

Su ürünleri üretimi ile ilgili miktar ve fiyat bilgileri, 1978 yılından beri her yıl Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından ayrı ayrı toplandıktan sonra, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TÜGEM, TAGEM, KKGEM), Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı arasında oluşturulan Su Ürünleri Tahmin Komitesinde değerlendirilmekte ve zaman zaman bu komiteye balıkçı kooperatiflerinin temsilcileri de katılmaktadır.

Sonuçlandırılan istatistikler, Devlet İstatistik Enstitüsünce her yıl yayınlanmaktadır. Ayrıca Bakanlığımız, TÜİK ve DPT'deki su ürünleri bölümünde çalışan uzmanların ortak katkıları ile, su ürünlerinin il bazındaki üretim miktarları ve ortalama üretici satış fiyatları ile bu bilgilerin farklı bölgeler itibarı ile değerlendirilmesi ve son 10 yıldaki üretim miktarlarındaki gelişmelerin incelenmesi, değerlendirilmesinin yanı sıra, bu sektörün milli ekonomideki durumu belirlenerek yayınlanmaktadır.

Koruma faaliyetleri

Su ürünleri avcılığı düzenlenirken, su ürünleri stoklarını korumak ve ekonomik türlerin zenginleşmesini sağlamak, yok olan türleri ve tehdit altındaki ekosistemleri korumak, kaynakların ekonomik olarak işletilmesini sağlayarak düzenli ve dengeli bir üretim imkanı hazırlamak ve güvenli bir gelecek yaratabilmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle doğal göllerde stok tespiti çalışmalarına hız verilmesi gerekmektedir. İlk etapta Van , Beyşehir, Eğirdir, İznik, Sapanca gibi pilot göllerin, daha sonra ülke genelindeki 200 den fazla olan doğal göllerin stok tespit çalışmaları bu proje kapsamında devam etmektedir.

Sektördeki sorunlar ve çözüm önerileri

- Zaman geçirilmeden su ürünleri ya da balıkçılıkla ilgili bir bakanlık kurulmalıdır. Bu kurulacak bakanlık bünyesinde su ürünleri politikaları üretilmeli, üretilen bu politikalar partiler üstü devlet politikası olmalıdır.
- 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu yeniden ele alınmalıdır. Bugünkü haliyle çeşitli bakanlıklara ve kurumlara verilmiş olan görevler ve yetkiler kurulacak bakanlığına verilmelidir.
- 27 milyon hektarlık bir tarım alanı bulunan ve bunun 26 milyon hektarı su ürünleri üretim alanını olan ülkemizin hiçbir ilçesinde hatta hatta birçok ilinde su ürünlerini kontrol edecek bir birim yoktur. Bu görevi asıl işi ziraatçılık olan kişiler yapmaktadır. Bu nedenle su ürünleriyle ilgili taşra örgütleri acilen kurulmalıdır.
- Denizlerimizdeki balıkçılığın korunması amacıyla gönüllü sivil toplum örgütleri kurulmalı ve kurulması desteklenmelidir.
- Özellikle balıkçı teknelerimize avlanma teskeresi verilmeden önce reislerine ve tayfalarına balıkçılığın korunması amacı doğrultusunda eğitim verilmelidir.
- Denizlerimizde bulunan özellikle ekonomik türler için her yıl stok tespiti çalışması yapılmalıdır. Yapılan stok tespiti sonucuna göre avlanması gereken miktar tespit edilmeli ve buna göre yasaklar getirilmelidir.
- Aşırı balıkçılığı önüne geçilmesi amacıyla, stoklardan bir defada avlanacak miktar veya toplam av miktarında ve av gücünde sınırlamaya gidilmelidir.
- Kültür balıkçılığı için gerekli olan damızlık balık, yumurta ve özellikle yavru ihtiyacı devlet tarafından kurulan ve işletilen kuluçka sistemlerinden elde edilmelidir.
- Balık hastalıklarının teşhis ve tedavileri için üretim bölgelerine laboratuvarlar kurulmalı ve buralara uzman personeller atanmalıdır.

- Denizlerdeki kirlenme önlenmelidir. Bunun için de gerek balıkçılık tesislerine gerekse deniz kirliliğine neden olacak tesislere arıtma mecburiyeti getirilmelidir.